

Hans-Georg Gadamer (1900–2002) a kořeny hermeneutiky

Hans-Georg Gadamer se narodil 11. 2. 1900 v jihoněmeckém Marburgu, ale vyrostl v Polsku ve Vratislavi, kde jeho otec působil jako profesor farmacie. V roce 1918 začal Hans-Georg studovat na zdejší universitě. O rok později se však rodina vrátila zpět do Marburgu, kde mladý Gadamer pokračoval ve studiích. Mezi jeho učitele patřili Paul Natorp,¹ Nicolai Hartmann,² a v letech 1923 až 1928 také Martin Heidegger, jemuž se Gadamer brzy stal odborným asistentem. Právě Heideggerova fundamentální ontologie pomohla Gadamerovi překonat Natorpovy „všeobšáhle systémové kategorie“ i „naivní objektivismus“ Nicolai Hartmanna.³ V roce 1928 obhájil Gadamer svou disertační práci *Platónská dialektická etika*, v níž usiloval o postihnutí základních hybných principů Platónovy dialektiky, kterou odvozoval ze sokratovsko-platónského dialogu. Práce o Platonovi měla dokázat, že metoda fenomenologické deskripce je při zkoumání antických textů lepší, než-li metoda geneticko-historická. Pro Gadamera bylo podstatné prokázat propojení gnoseologického jádra Platónovy filosofie s jejími humanistickými a etickými aspekty. Během třicátých let působil jako profesor v Kielu. Roku 1939 se stal ředitelem Filozofického institutu na Universitě v Leipzigu, kde se později stal děkanem a rektorem. V roce 1947 se však opět vrátil k učení a výzkumu ve Frankfurtu nad Mohanem. V roce 1953 založil spolu s Helmutem Kuhnem vlivný časopis *Philosophische Rundschau*. Gadamerovo hlavní filosofické dílo *Pravda a metoda* vyšlo až roku 1960. V šedesátých letech konečně mohl vycestovat z komunistického východního Německa a opakovaně přednášel v Severní Americe. Zúčastnil se mnoha důležitých filozofických debat, například s Emiliem Bettim, Jürgenem Habermasem a Jacquesem Derridou.

Dodnes je Hans-Georg Gadamer považován za hlavní osobnost rozvoje hermeneutiky ve 20. století. V jeho díle se odráží kritika neokantovské filozofie a návrat ke klasické filozofii a především vliv filozofie Martina Heideggera. Gadamer zastával dialogický přístup, založený na platónsko-aristotelenském příkladě a na heideggrovském myšlení, čímž odmítl subjektivismus i realismus. Vzdal se tak subjektivizované interpretační metody a porozumění textu založil na lingvistice. Gadamerův styl byl přísnější, skromnější a jednodušší nežli Heideggerův. Jeho zájem tvořily čtyři hlavní oblasti: zpracování hermeneutické filozofie, dialog mezi filozofy a mezi historiky a filozofy, vztah literatury (především poezie) s výtvarným uměním, a nakonec praktická filozofie zahrnující současné politické a etické problémy. Dialogický charakter Gadamerova myšlení je zcela zřetelný už ze samotného výčtu jeho témat. Jako jeden z mála filozofů uznával dialog za určující kategorii filozofického výstupu.

Oživení řecké filosofie

Gadamerovo myšlení je vždy spojováno s řeckou tradicí, především s Platónem a Aristotelem. Tvrdě odmítal všechny „utajené“ doktríny Platónova myšlení a naopak upřednostňoval studium struktury samotných platónských dialogů jako klíče k jeho filosofii. Dialektická struktura Platónových otázek navíc podle Gadamera ukazovala cestu k porozumění a otevření problému. Pod Heideggerovým vlivem Gadamer určil centrálním bodem svého myšlení ideu „phronesis“ – praktické moudrosti, která se objevuje už v Aristotelově knize *Etika Nikomachova*.

¹ Paul Natorp (1854–1924), německý filozof, jeden ze zakladatelů marburské novokantovské školy.

² Nicolai Hartmann (1882–1950) patří mezi čelné představitele fenomenologické, platonizující německé filozofie hodnot (významný směr usilující o překonání jednostrannosti etického formalismu a "povinnosti" etiky).

³ Gadamer, H.-G., *Philosophie in Selbstdarstellungen*. Bd. III. Ed. L. J. Pongratz, Hamburg, Felix Meiner 1977, s. 66.

V Heideggerově pojetí neznamena „phronesis“ pouze zdůraznění našeho praktického bytí ve světě v opozici k teoretickému názoru, ale dodatečně může být nahlížena jako pokračování modu pohledu do naší vlastní konkrétní situace. „Phronesis“ utváří modus sebepoznání. Koncept „phronesis“ Gadamer spojil se svým předchozím konceptem dialogu, který objevil už v Platonovi. Toto propojení se stalo samotným základem veškeré Gadamerovy hermeneutické filozofie.

Tradičně jsou kořeny hermeneutiky přisuzovány problémům biblické exegeze a rozvoji teoretických konstrukcí ovládajících a řídících určité vykladačské (exegetické) praxe. V osmnáctém a na začátku devatenáctého století rozšířili hermeneutiku literární hermeneutici Chladenius, Meier a Ast a filosof Schleiermacher na rozsáhlou teorii textové interpretace obecně podávající řadu pravidel zajišťujících správnou interpretační činnost nad jakýmkoli předmětem zájmu. Wilhelm Dilthey usiloval o pochopení hermeneutiky jako vlastní metody znovuvytváření významu, které je základní pro porozumění humanitních a historických věd. Pro tyto vědce byla základním problémem hermeneutiky právě metodologie. Kladli si otázky: jak popsat humanitní vědy, a jak učinit interpretaci vědeckou? Jak najít metodologii pro humanitní vědy ekvivalentní s matematickými modely přírodních věd? Schleiermacherovou ambicí bylo vytvořit formální metodologii, která by systematizovala interpretační praxi. Oproti tomu Dilthey mířil k vypracování „psychologie“, jež by osvětlila a ozřejmila interpretační porozumění.

Vliv Martina Heideggera

Teprve Heidegger přesunul hermeneutiku k velice odlišnému cíli. V jeho raných přednáškách z počátku dvacátých let (*The Hermeneutics of Facticity*) hermeneutika představovala významy, v nichž výzkum po základních strukturách nebo faktických skutečnostech mířil nikoli ke konstituování teorie textové interpretace, ani k vytvoření vědecké metody, nýbrž k sebe-odkrytí v strukturách porozumění jako takového. Hermeneutický kruh byl ústřední myšlenkou předchozího hermeneutického myšlení, a byl nazírán v termínech interpretační závislosti mezi jednotlivými částmi struktury a celkem. Heidegger však přišel s tím, že abychom mohli něčemu porozumět, musíme mít už předem nějaké *před*-porozumění dílu. Ontologicky řečeno, chceme-li něčemu porozumět, musíme se nejprve „naladit“ na „svět“, jemuž máme porozumět. Veškeré porozumění, které má pojmut nějaký konkrétní předmět zájmu, je založeno na ontologickém před-porozumění, nebo-li na apriorním hermeneutickém včlenění. Toto včlenění předchází každému porozumění a musí být předpokládáno i v pokusu o vlastní vysvětlení. Následkem objasnění tohoto včlenění se stává samotným předmětem zájmu předvedení struktury, s níž jsme se už obeznámili.

A právě hermeneutiku v tomto Heideggerově smyslu přejal i Gadamer, čímž se stal jedním z hlavních představitelů radikální revize hermeneutických myšlenek. Nezavrhoval důležitost metodologie, ale spíše upozorňoval na její omezené možnosti. Upřednostňoval porozumění jako dialogovou a praktickou aktivitu začleněnou do autentického kontextu.

Heidegger i Gadamer se také snažili oprostit estetiku od subjektivismu. V roce 1936 Heidegger přednesl přednášku na téma *Původ uměleckého díla*, jež byla publikována až v roce 1950. Heidegger v ní propojil oblast umění s pravdou a tvrdil, že smysl díla není v pouhé reprezentaci charakterů, ale v jeho schopnosti poskytnout popis, odhalení světa (např. jako řecké chrámy představovaly podobu „řeckého“ světa). Heidegger odkazoval k tomuto druhu popisu světa jako k pravdě. Nabídl tak představu pravdy zcela opačnou ke konceptu správnosti. Heidegger nesouhlasil s premisou „pravda je to, co je správné“. Místo takto míněné „pravdy“ navrhl pojem

„nezamlčené“ (unconcealment), který lépe vystihuje vše, co utváří pravdu díla. Tento pojem zahrnuje spíše než určitý přístup ke světu, události nebo procesy probíhající ve stejném čase. Teprve na tomto základě lze stavět určitou „správnost“. Je důležité si uvědomit, že „nezamlčené“ neznamená pouze to, co je zcela zřejmé. Odhalování ve skutečnosti závisí na mnoha dalších okolnostech probíhajících simultánně. Osobní pohled pak vzniká na základě hry mezi nezamlčeným a zamlčeným, čímž se dává šance jak pravdě, tak nesprávnosti. Tato idea pravdy měla rozhodující vliv na Gadamerovo vlastní myšlení.

Heidegger tedy Gadamera nejvíce ovlivnil v zájmu o umění a v propojování umění s pravdou, a také v pohledu na pravdu jako na částečné odhalení, do kterého jsme také zapojeni, a které nemůže být nikdy zcela transparentní. Gadamer s těmito myšlenkami čelil subjektivismu a idealismu svých německých současníků ovlivněných neokantovskou teorií a romantickou hermeneutikou a estetikou. Podle Gadamera se kantovská estetika odcizila od aktuální zkušenosti umění a odpovídala na něj v abstraktní „estetizované“ podobě. Estetický soud se stal čistě otázkou vkusu a opíral se pouze o subjektivní reakce. Oproti tomu romantičtí hermeneutikové (např. Schleiermacher) zasažení „vědeckou“ historiografií, toužili po objektivitě. A podle Gadamera (nebo také Hegela) se příliš soustředili na rekonstruování subjektivních autorových zkušeností, což není nikdy docela dobře možné učinit přesvědčivě. Gadamer namísto subjektivismu nabídl vlastní alternativu kombinující platónsko-aristotelský dialog a koncept praktické moudrosti s Heideggerovým hermeneutickým včleněním. Porozumění je potom možné, protože je předem zapojeno do procesu, v němž hraje klíčovou roli *hra* jako něco, co má svá pravidla a strukturu.

Hra a umělecké dílo jako cesty k (sebe)poznání

Ve svých pracích o filosofii umění se Gadamer snažil o vyvrácení hierarchie mezi estetikou a dějinami umění. Přichází s kritikou estetického vědomí, které je podle něj vždy sekundárním vědomím, protože není schopné postihnout skutečnou „zkušenost umění“, a to proto, že je provádí estetický soud, který dílo buď přijímá, nebo odmítá. Zkušenost o umění totiž nemůže chápat umělecké dílo jako především estetický objekt. Existovala totiž období, během nichž vznikla mnohá umělecká díla, aniž by tak byla někdy pojmenována. Gadamer zakládá svou pozitivní ontologickou charakteristiku uměleckého obrazu na tezi, že umělecké dílo poukazuje k náboženskému rituálu, který ztotožňoval obraz a zobrazené. Mimeze má podle Gadamera svůj původ v posvátné hře náboženského kultu, tj. tanci jakožto znázornění božského.⁴ Gadamerovo pojetí hry je religiózní, protože v tomto případě se co nejvíce stírá hranice mezi objektem a subjektem. Preferováním religiózního pojetí hry prozrazuje Gadamer, že se snaží překonat metafyzický přístup k umění, které nás odpoutává od pravé bytnosti hry, jíž je sebeznázornění.

Předsudek a před-porozumění

Aby Gadamer lépe vysvětlil svoji představu o včlenění do struktury, jíž chceme porozumět, rozhodl se rehabilitovat pojem „předsudku“: Hermeneutické před-včlenění (před-porozumění) je založeno na subjektivním „předsudku“. Jak ale zbavit základní podmínku porozumění negativního nádechu? Je třeba pochopit, že „předsudek“ v podstatě znamená anticipování struktury, která bude následně interpretována. Skutečnost, že porozumění obsahuje také anticipované struktury, znamená, že porozumění zahrnuje i to, co Gadamer nazývá „předjímání úplnosti“. Z tohoto pohledu je každá interpretace nezbytně „předpojatá“, protože odráží současné zájmy. Právě tyto aktuální zájmy nám umožňují vstoupit do dialogu s interpretovaným. „Předpojatý“ charakter porozumění poukazuje na to, že ačkoli rozumíme, jsme vždy zapojeni do

⁴ Hroch, J. s. 457.

dialogu, což zahrnuje jak sebe-porozumění tak porozumění předmětu zájmu. Ke Gadamerově rehabilitaci „předsudku“ patří také uznání pozitivní role autorit (jako názoru někoho, kdo ví více nebo lépe rozumí), a tradic (jako legitimních pramenů k poznání). Předsudky předcházejí každému soudu a úsudku, takže jsou pro každé poznání nezbytné. Gadamer proto kritizoval osvíceneckou zásadu negovat všechny předsudky ve jménu odhalení objektivní pravdy. Tvrdil, že historickým procesům můžeme porozumět naopak skrze „otevřenost“ tradicím. Valorizoval tak i pojem tradice, jenž byl pojmán jako ulpívání na zastaralém. Vyhnout se negativním formám předsudků, či ulpívání na tradici, je podle Gadamera možné nikoli jejich negací, nýbrž uvědoměním si jich, aby mohly být kontrolovány. Porozumění jako historicky ovlivněné vědomí je vyjednáváním mezi sebou samým a partnerem v hermeneutickém dialogu, v němž pomalu přijímáme předmět zájmu. Toto přijímání znamená vytváření rámců nebo-li horizontů. Když se několik souvisejících horizontů⁵ protne (*Horizontverschmelzung*), dochází k porozumění. Takto definované porozumění formuje další nové kontexty významů, které zamezují zapojení neznámých, cizích a anomálních prvků. V tomto pohledu je porozumění dialogem mezi známým a neznámým, kde nic nezůstává nedotčené. Horizontální propojování zaručuje, že objasnění nebude nikdy kompletní. Historie a tradice jsou utvářeny naší hermeneutickou situací, a z toho plyne, že ani nám, přes veškerá úsilí systematizovat pohled na svět, nebude nikdy naše historická a hermeneutická situace zcela jasná.

Dialog jako cesta k pravdě

Základním modelem porozumění, jenž Gadamer nakonec uvádí, je konverzace. Konverzace zahrnuje výměnu mezi partnery, což vede ke společné dohodě o předmětu zájmu. Tato výměna ale nikdy není pod úplnou kontrolou ani jednoho z páru, ale spíše pod kontrolou samotného předmětu zájmu. V Gadamerově pojetí je porozumění vždy jazykově předávané. Jako bychom byli ve světě skrze jazyk. Jazyk je pak univerzálním horizontem hermeneutické zkušenosti, stejně jako je hermeneutická zkušenost sama o sobě univerzální.⁶ Hermeneutika se tedy v zásadě zabývá naším bytím ve světě a porozuměním základním fenoménům naší existence. Proto lze říci, že samotná filozofie je ve své podstatě hermeneutická.

Základní vliv na jeho práci měla společenskopolitická, ideová i kulturní situace poraženého Německa po první světové válce. Víra ve vědu a v proces poznání, které se neochvějně držela neokantovská škola, byla náhle pryč. Od konce dvacátého století tak začal převládat německý existencialismus, především v podání Heideggerovy fundamentální ontologie. Gadamerovo pojetí platónské dialektiky jasně preferovalo otázku před odpovědí. Filozofické tázání jako by bylo hlavní činností a smyslem samotné filozofie. Vůdčím motivem rozhovoru je snaha o dorozumění mezi partnery rozhovoru. Rozličná stanoviska obou stran tak mají přispět k rozvíjení procesu hledání pravdy, který vede k věčnému porozumění. Tímto chtěl Gadamer překonat soudobou krizi teorie poznání. V sokratovsko-platónském dialogu nejde o pojetí pravdy, již jeden má a druhý ne, nýbrž o vědění, které je třeba neustále hledat. Gadamerův existenciálně orientovaný výklad pravdy, jak resumuje Jaroslav Hroch, lze připodobnit „bytí na cestě“, jejíž směr určuje *logos*, tj. dialektická podstata řeči a zároveň prostředek smíření mezi partnery rozhovoru.⁷ Charakteristickým prvkem Gadamerova díla je snaha o „nalezení dobra“

⁵ Ve fenomenologii znamená horizont nejširší kontext významů.

⁶ Gadamerovo dílo mělo výrazný vliv na přimknutí kontinentálního myšlení k jazyku. Sehrál jednu z významných rolí v tak zvaném „lingvistickém obratu anglosaské filozofie“.

⁷ Hroch, J., s. 448.

uskutečněného prostřednictvím dialektického pohybu „sebeporozumění lidské existence“.⁸ Principem tohoto procesu je „předporozumění“ obou partnerů rozhovoru.

Centrálním bodem hlavní Gadamerovy práce *Pravda a metoda* je dějinný a řečový charakter rozumění, jenž je založen na dialektice pravdy a omylu. Proto ve své filosofické hermeneutice vyzdvihl ty způsoby zkušenosti, které existují mimo vědu, tj. zkušenost filosofie, umění a dějin, jež nemohou být ověřeny metodickými prostředky vědy. Samo rozumění Gadamer, spolu s Heideggerem, chápal jako „způsob realizace dějinnosti lidského pobytu“.⁹ Struktura rozumění má podle Gadamera charakter projektu, a jelikož je rozumění „původním charakterem bytí lidského života samého“, pak je lidský pobyt ontologicky pozitivně určen. „Není to totiž pobyt v přítomnosti, nýbrž do budoucnosti.“¹⁰

Praxe a solidarita

Gadamerovo pojetí hermeneutického kruhu je v podstatě dialektikou, jejímž jádrem je hermeneutická gnoseologie založená na tezi, že je nutno vyjít z věcí samých a to na podkladě tzv. předstruktury rozumění. Pro Gadamera však hermeneutika nebyla jen teorií rozumění, nýbrž univerzální filozofií. Jako praktickou vědu začal Gadamer filozofickou hermeneutiku používat především od sedmdesátých let 20. století. Prosazoval autonomní postavení praxe jako kategorie, neboť praxe, jako neustálá volba a rozhodování, má přímý vztah k lidskému bytí. Ovlivněn Aristotelem a Hegelem, dochází Gadamer k eticko-komunikativnímu pojetí praxe. Vymaňuje ji z pouhého vztahu k lidské práci a definuje ji jako „jednání v solidaritě“.¹¹ Životní přirozený svět Gadamer interpretuje jako „sféru praktického života, který je poznáván na základě každodenní zkušenosti člověka, a to bez zprostředkující úlohy vědeckého poznání“.¹² Gadamer si všímá, že ačkoli Aristotelova koncepce praktické filosofie se vymezuje proti platónským idejím dobra, shodují se, že dobro „dochází v lidském životě své konkretizace a svého určení teprve skrze náš praktický rozum“.¹³

Gadamerova hermeneutika se inspirovala těmi koncepcemi, které „usilovaly o harmonizování a postupnou eliminaci politických konfliktů *prostřednictvím svobodných debat*“.¹⁴ Ve všech svých pracích zdůrazňoval nutnost oživení hermeneutických tradic dialogu a solidarity, jež stavěl proti vědecky pojaté racionalitě. Solidarita byla Gadamerovým hlavním konceptem podstatného integrujícího principu společnosti. Tomuto tématu se Gadamer věnoval v posledních letech svého života. Solidarita měla napomoci udržení integrity společnosti v době hrozící zneužitím vědy a techniky, byrokratizaci a faktické ztráty svobody. Hlavním inspiračním zdrojem byla tehdy Gadamerovi vedle antické filozofie Hegelova teorie objektivního ducha a její význam pro formování občanské společnosti. Gadamer souhlasil s Hegelem, že základním cílem dějin a nejvyšším principem rozumu je uskutečnění svobody.

Další oblasti zájmu

⁸ Gadamer, H.-G., *Platos dialektische Ethik, Phänomenologische Interpretationen zum Philebos*, Hamburg, F. Mienr, 1983, s. 49.

⁹ Gadamer, H.-G., *Kleine Schriften. I. Philosophie, Hermeneutik*. Tübingen, J. C. B. Mohr (P. Siebeck), 1967, s. 73.

¹⁰ Gadamer, H.-G., *Warheit und Methode, Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*. 2. Aufl. Durch einen Nachtrag erweitert. Tübingen, J. C. B. Mohr 1965, s. XXVI, XXVII.

¹¹ Gadamer, H.-G., *Vernunft im Zeitalter der Wissenschaft. Aufsätze*. Frankfurt a.M., Suhrkam 1976, s. 77.

¹² Hroch, J., str. 453–454.

¹³ Gadamer, H.-G., *Idea dobra mezi Platónem a Aristotelem*, Přel. J. Šindelář a F. Karlík. Praha, Oikúmené 1994, s. 73.

¹⁴ Hroch, J. s. 459.

Gadamer se dále zabýval literaturou, uměním a historií filozofie. Dialog mezi filozofií a historií filozofie tvoří velkou část Gadamerovy práce. Soustředil se především na Platóna, Aristotela, Hegela a Heideggera. Rozsáhlou část Gadamerova díla tvoří publikace o básnících, např. o Goetheovi, Hölderlinovi a Rilke. Oproti tehdejší estetice považoval Gadamer zkušenost „krásna“ za ústřední pro pochopení přirozenosti v umění. V závěru knihy *Pravda a metoda* dokonce nastínil vazbu mezi krásou a pravdou. Symbolický charakter uměleckého díla je Gadamerem nahlížen nikoli skrze pojem reprezentace, ale skrze názor, že umělecké dílo vždy ukazuje něco víc než je doslovný význam. Umělecké dílo, jakéhokoli média se odhaluje, zpřístupňuje pomocí své symbolické podstaty. Umělecká zkušenost nám podle Gadamera nepřináší pouze záblesk vize, ale umožňuje nám pobývat v čase, jenž nazývá „naplněným“ nebo také „autonomním“. A právě z toho podle Gadamera pramení radostný, symbolický a hravý charakter uměleckého díla.

Gadamer je oceňován nejen za rehabilitaci praktické filozofie a za rozpracování hermeneutických základů kritické teorie společnosti, ale také za aplikaci hermeneutiky do oblasti práva, teologie, estetiky a literární vědy. Jeho práce z této oblasti se týkají například proměnlivého charakteru moderních univerzit, vztahu mezi politikou a filozofií a mezi přírodou a lékařskými praktikami a konceptem zdraví.

-sp

Bibliografie

- Gadamer, Hans-Georg, *Gesammelte Werke*, 1985–1995, 10 vols., Tübingen: J.C.B. Mohr.
- Gadamer, Hans-Georg, *Kleine Schriften*, 1967–1979, 4 vols, Tübingen: J.C.B. Mohr.
- Gadamer, Hans-Georg, *Hegels Dialektik*, 1971, Tübingen: J.C.B. Mohr.
- Gadamer, Hans-Georg, *Vernunft im Zeitalter der Wissenschaft: Aufsätze*, Frankfurt: Suhrkamp, 1976
- Gadamer, Hans-Georg, *Das Erbe Europas: Beiträge*, Frankfurt: Suhrkamp, 1992.
- Gadamer, Hans-Georg, *Hermeneutik, Ästhetik, Praktische Philosophie: Hans-Georg Gadamer im Gespräch*, ed. by Carsten Dutt, Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter, 1993.
- Gadamer, Hans-Georg, *Über die Verborgenheit der Gesundheit: Aufsätze und Vorträge*, Frankfurt: Suhrkamp Verlag, 1993.
- Gadamer, Hans-Georg, *Der Anfang der Philosophie*, Stuttgart: Reclam, 1997.
- Gadamer, Hans-Georg, *Hermeneutische Entwürfe*, Tübingen: Mohr Siebeck, 2000.

České překlady:

- Gadamer, H. – G., *Člověk a řeč*. Praha: OIKOYMENH, 1999.
- Gadamer, H. – G., *Problém dějinného vědomí*. Praha: FILOSOFIA, 1994.
- Gadamer, H. – G., *Text a interpretace*. In Reflexe. Praha: OIKOYMENH, 2000/21.
- Gadamer, H. – G., *Aktualita krásného: umění jako hra, symbol a slavnost*. Praha: Triáda, 2003.
- Gadamer, H. – G., *Hermeneutika a sémantika* (s komentářem Davida Mika). In ALUZE.

- Gadamer, H. – G., *Jazyk jako médium hermeneutické zkušenosti*. In Filosofický časopis. Praha, 1998/4, s. 897–603.
- Gadamer, H. – G., *Filozofie a hermeneutika*. In Filosofický časopis. Praha, 2003/3, s. 438–444.
- Gadamer, H. – G., *Sémantika a hermeneutika*. In ALUZE. 2003/1, s. 109–114.
- Gadamer, H. – G., *K bytnosti obrazu. Estetické a hermeneutické důsledky*. In ALUZE. 2003/2, s. 119–138.
- Hroch, J., *Hans-Georg Gadamer a hermeneutická filozofie*. In Filosofický časopis 2000/3, s. 445–463.
- Mik, D., *O Hansi-Georgu Gadamerovi*. In ALUZE. 2003/1, s. 104–109.

Anglické překlady:

- Gadamer, Hans-Georg, *Hegel's Dialectic: Five Hermeneutical Studies*, Přel. P. Christopher Smith, New Haven: Yale University Press, 1971.
- Gadamer, Hans-Georg, *Philosophical Hermeneutics*, Ed. a přel. David E. Linge, Berkeley: University of California Press, 1976.
- Gadamer, Hans-Georg, *Dialogue and Dialectic: Eight Hermeneutical Studies on Plato*, Ed. a přel. P. Christopher Smith, New Haven: Yale University Press, 1980.
- Gadamer, Hans-Georg, *Reason in the Age of Science*, Přel. Frederick G. Lawrence, Cambridge, Mass.: MIT Press, 1981.
- Gadamer, Hans-Georg, *Philosophical Apprenticeships*, Přel. Robert R. Sullivan, Cambridge, Mass.: MIT Press, 1985.
- Gadamer, Hans-Georg, *The Idea of the Good in Platonic-Aristotelian Philosophy*, Přel. P. Christopher Smith, New Haven: Yale University Press, 1986.
- Gadamer, Hans-Georg, *The Relevance of the Beautiful and Other Essays*, Přel. N. Walker, ed. by R. Bernasconi, Cambridge: Cambridge University Press. 1986b,
- Gadamer, Hans-Georg, *Truth and Method*, Přel. J. Weinsheimer a D.G.Marshall, New York: Crossroad, 1989.
- Gadamer, Hans-Georg, *Plato's dialectical ethics: phenomenological interpretations relating to the "Philebus"*, Přel. R. M. Wallace, New Haven: Yale University Press, 1991.
- *Hans-Georg Gadamer on Education, Poetry and History: Applied Hermeneutics*, Ed. Dieter Misgeld a Graeme Nicholson, Přel. Lawrence Schmidt a Monica Ruess, Albany, NY: SUNY Press, 1992.
- Gadamer, Hans-Georg, *Heidegger's ways*, Přel. John W. Staley, Albany, NY: SUNY Press, 1994.
- Gadamer, Hans-Georg, *Literature and Philosophy in Dialogue: Essays in German Literary Theory*, Přel. Robert H. Paslick, Ed. Dennis J. Schmidt, Albany, NY: SUNY Press, 1994.

- Gadamer, Hans-Georg, *The Enigma of Health: The Art of Healing in a Scientific Age*, Přel. John Gaiger a Nicholas Walker, Oxford: Polity Press, 1996.
- Gadamer, Hans-Georg, 'Reflections on my Philosophical Journey', Přel. Richard E. Palmer, in Hahn (ed.), 1997.
- *Gadamer on Celan: 'Who Am I and Who Are You?' and Other Essays*, Ed. a přel. Richard Heinemann a Bruce Krajewski, Albany, NY: SUNY Press, 1997.
- Gadamer, Hans-Georg, *The Beginning of Philosophy*, Přel. Rod Coltman, New York: Continuum, 1998.
- Gadamer, Hans-Georg, *Praise of Theory*, Přel. Chris Dawson, New Haven: Yale University Press, 1998.
- Gadamer, Hans-Georg, *Hermeneutics, Religion and Ethics*, Přel. Joel Weinsheimer, New Haven: Yale University Press, 1999.
- *Gadamer in Conversation*, Přel. Richard Palmer, New Haven: Yale University Press, 2001.
- Gadamer, Hans-Georg, *The Beginning of Knowledge*, Přel. Rod Coltman, New York: Continuum, 2002.
- Gadamer, Hans-Georg, *A Century of Philosophy: a conversation with Ricardo Dottori*, Přel. Rod Coltman a Sigrid Koepke, New York: Continuum, 2003.

Další prameny:

- Code, Lorraine (ed.), *The Feminist Interpretations of Hans-Georg Gadamer*, University Park, Pennsylvania State University Press, 2003.
- Dostal, Robert L. (ed.), *The Cambridge Companion to Gadamer*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Grondin, Jean, *The Philosophy of Gadamer*, Přel. Kathryn Plant, New York: McGill-Queens University Press, 2002.
- Hahn, Lewis Edwin (ed.), *The Philosophy of Hans-Georg Gadamer, Library of Living Philosophers XXIV*, Chicago: Open Court, 1997.
- Makita, Etsura, *Gadamer-Bibliographie (1922–1994)*, New York: Peter Lang, 1995.
- Malpas, Jeff, Ulrich Arnsward a Jens Kertscher (eds.), *Gadamer's Century: Essays in Honour of Hans-Georg Gadamer*, Cambridge, Mass.: MIT Press, 2002.
- Michelfelder, Diane. P. a Richard E. Palmer (eds.), *Dialogue and Deconstruction: The Gadamer-Derrida Debate*, Albany, NY: SUNY Press, 1989.
- Ormiston, Gayle a Alan Schrift (eds.), *The Hermeneutic Tradition*, Albany: SUNY Press, 1990.
- Palmer, Richard, E., *Hermeneutics: Interpretation Theory in Schleiermacher, Dilthey, Heidegger, and Gadamer*, Evanston, Northwestern University Press, 1969.
- Palmer, Richard, E., 'A Response to Richard Wolin on Gadamer and the Nazis', *International Journal of Philosophical Studies*, 2002, č. 10, s. 467–82.

- Scheibler, Ingrid, *Gadamer. Between Heidegger and Hermeneutics*, Lanham, Maryland: Rowman and Littlefield, 2000.
- Schmidt, Lawrence K., *The Epistemology of Hans-Georg Gadamer*, Frankfurt: Peter Lang, 1985.
- Silverman, Hugh J. (ed.), *Gadamer and Hermeneutics*, New York: Routledge, 1991.
- Sullivan, Robert, *Political Hermeneutics: The Early Thinking of Hans-Georg Gadamer*, University Park, Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, 1990.
- Wachterhauser, Brice, *Beyond Being: Gadamer's Post-Platonic Hermeneutic Ontology*, Evanston, Illinois: Northwestern University Press, 1999.
- Warnke, Georgia, *Gadamer: Hermeneutics, Tradition and Reason*, Stanford: Stanford University Press, 1987.
- Weinsheimer, Joel, *Gadamer's Hermeneutics: A Reading of "Truth and Method"*, New Haven: Yale University Press, 1985.
- Wolin, Richard, 'Nazism and the Complicities of Hans-Georg Gadamer: Untruth and Method', *New Republic*, s. 36–45, 2000.
- Wright, Kathleen (ed.), *Festivals of Interpretation: Essays on Hans-Georg Gadamer's Work*, Albany, NY: SUNY Press, 1990.